

FINANCIERING VAN HET NEDERLANDSE BOS TER DISCUSSIE

Nederland beschermt zijn bossen onvoldoende en scoort daarmee in verhouding tot andere Europese landen slecht, aldus het Wereld Natuur Fonds (WWF). Minister Van Aartsen bepleitte daarom tijdens de ministersconferentie over de bescherming van de Europese bossen in Portugal dat ieder land tenminste 20% van zijn bos een beschermde status moet geven. Volgens zijn eigen ministerie moeten bosbedrijven daarbij bovendien in de toekomst ook nog een rendement van tenminste 4% per jaar behalen, terwijl de gemiddelde bedrijfsresultaten van de particuliere bosbedrijven sinds 1975 bijna elk jaar negatief zijn.

1998 nr. 4

S
B
H
STICHTING BOS EN HOUT

Ziehier de uitdaging voor de toekomst: toenemende maatschappelijke wensen en een gezond economisch bedrijf. Maar hoe moeten we dit realiseren: meer inkomsten uit marktproducten of toch maar uit de collectieve middelen? Het Landgoed Schovenhorst heeft met zijn symposium "Bos: marktproduct of collectieve verantwoordelijkheid?" het probleem verkend. Een uitdaging voor bosbedrijven en het nieuwe Kabinet?

inkomensbronnen van landbouw-, natuur- en bosbedrijven, terwijl tegelijkertijd de maatschappelijke behoefte aan deze groene infrastructuur en de specifieke kwaliteit daarvan de laatste jaren sterk is toegenomen. Voor alle beheerders van de groene ruimte is continuïteit van de financiering van het beheer een permanente zorg. Immers een duurzaam product is alleen voort te brengen wanneer er een duurzame economische basis aan ten grondslag ligt.

Bos: Marktproduct of collectieve verantwoordelijkheid

De plaats en het functioneren van de groene infrastructuur van Nederland staat al enige tijd ter discussie. Bos, natuur en landschap spelen daarbij een rol. De kwaliteit van de groene ruimte staat onder druk door het teruglopen van structurele

Bosbedrijven laten ondanks drastische kostenreducties al vele jaren gemiddeld een negatief bedrijfsresultaat zien. Reden voor zorg dus. Als kostenreducties niet meer mogelijk zijn, dan blijft er maar één weg over: inkomsten vergroten.

Het bosbedrijf

Het Nederlandse bosbedrijf bevindt zich al jarenlang in een moeilijke situatie. Deze conclusie is gebaseerd op de jaarlijkse bedrijfsuitkomsten van de particuliere boscigenaren. Helaas bestaat er geen vergelijkbare informatie van andere eigenaars categorieën. Maar naar verwachting hebben zich bij die categorieën vergelijkbare ontwikkelingen voorgedaan. Ondanks drastische reducties op de arbeidskosten stijgen de kosten van beheer, leiding en toezicht en onderhoud wegen al vele jaren. Volgens de onderzoekers van het Landbouw-Economisch Instituut (LEI) zijn deze stijgingen mede het gevolg van een toenemende recreatieve druk op het bos, waardoor boscigenaren meer kosten moeten maken (toezicht en wegenonderhoud). Zo blijkt de hoogte van deze kostensoorten in het centrum van Nederland, met een duidelijk sterkere recreatiedruk, hoger uit te vallen dan in het Noord/Oost- en Zuid-Nederland. In deze laatste twee gebieden blijken bovendien de opbrengsten uit een marktproduct als hout beduidend hoger te zijn dan in het centrum van het land. In het algemeen geldt echter dat de opbrengsten de stijgende kosten van de andere bosfuncties in onvoldoende mate compenseren. Gevolg: al jarenlang laten bosbedrijven gemiddeld per hectare een negatief bedrijfsresultaat zien. Deze uitkomsten sluiten dan ook niet goed aan bij de politieke uitspraken van minister

"Bos: Marktproduct of collectieve verantwoordelijkheid"

De maatschappelijke behoefte aan groene infrastructuur voor natuur, landschap, recreatie en milieu groeit. Bossen en natuurterreinen spelen daarbij een centrale rol. Deze behoeften stellen eisen aan de wijze waarop we die terreinen beheren en leggen in sommige gevallen zelfs duidelijk beperkingen op. De vraag is of deze behoeften in financiële zin voor boscigenaren ook voldoende middelen genereren om de kosten van aanleg en beheer te dekken. Kortom: op welke wijze kunnen deze nieuwe behoeften bijdragen aan een gezonde economie van het bosbedrijf? Voor het bestuur van het Landgoed Schovenhorst te Putten vormde deze uitdaging de aanleiding om ter gelegenheid van zijn 150e verjaardag een symposium te organiseren onder het motto: "Bos: Marktproduct of collectieve verantwoordelijkheid". Ir. D. Luteijn trad daarbij als voorzitter op.

Naar een gezonde economie voor het bosbedrijf

Als eerste inleider gaf ir Johan de Leeuw, directeur generaal van het ministerie van LNV, een passend historisch overzicht van de bosbouwontwikkeling in Nederland. Hij wees op het particuliere initiatief dat de staat voorging bij de herbebossing van Nederland. Het particuliere landgoed Schovenhorst bestond al vijftig jaar voordat bijvoorbeeld Staatsbosbeheer (1898) werd

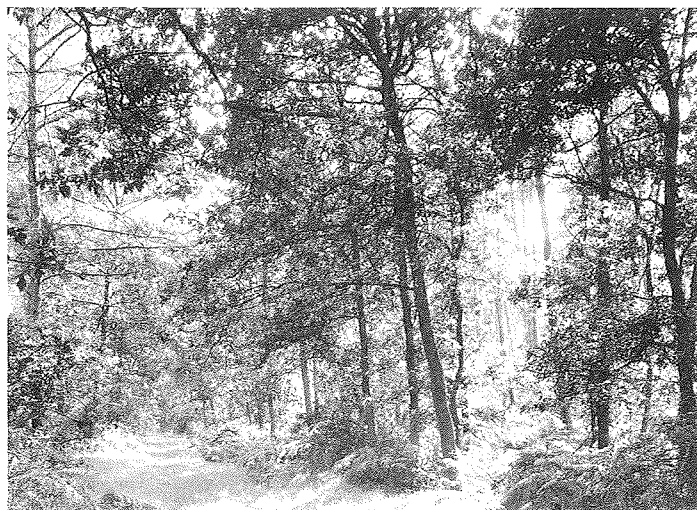
Opbrengsten bosbedrijven

Waaruit bestaan op dit moment de inkomsten van de boscigenaren? Alleen voor de particuliere bosbedrijven bestaan daarover goede gegevens. Hierover het volgende. Volgens het LEI verkregen de bosbedrijven in 1996 ongeveer de helft van hun inkomsten uit de verkoop van marktproducten, met name hout en jacht, etc. De andere helft kwam van subsidies en bijdragen, kortweg collectieve middelen. Dat beeld was in 1985 anders. Toen was de verhouding respectievelijk 40% en 60%. Deze ontwikkeling geeft aan dat het relatieve belang van marktproducten toeneemt. Dit is echter niet het gevolg van een toenemende verkoop van die marktproducten, maar door het sterk teruglopen van de collectieve bijdragen met circa f 100,- per ha. Dit betekent dus dat bosbedrijven niet in staat zijn gebleken de toenemende maatschappelijke behoefte aan bos om te zetten in een verhoging van inkomsten. De collectieve vergoeding voor het leveren van deze diensten nam dus sterk af, terwijl de kosten ervan stegen.

produceren. Zij moeten naar de maatschappij beter duidelijk maken hoe ze dit doen. De Leeuw: "Hout en varkensvlees staan wat dat betreft dicht bij elkaar". Bos is echter meer dan hout of recreatie alleen. Juist in die andere functies liggen volgens LNV mogelijkheden om extra inkomsten te genereren, bijvoorbeeld CO₂-vastlegging en

De boscigenaren zullen zich dan ook meer als ondernemer moeten opstellen

Bos is goud waard!

Aartsen en zijn ministerie : 20% meer natuurbos en een financieel rendement van tenminste 4%. Dergelijke uitspraken klinken politiek gezien mooi, maar blijven zonder een solide economische basis losse flodders. Desondanks geven ze wel de richting aan waarin de politiek denkt. Zijn ze voldoende perspectiefvol voor de sector, dan moet deze de kans grijpen en zaken doen.

opgericht. De belangstelling voor en de functies van het bos zijn sindsdien sterk veranderd: van stuifzandbestrijding, via houtproductie (mijnhout) en recreatie naar nu: natuur. 20% van het Nederlandse bos zal het accent natuur krijgen, zo is het beleidsvoornemen. Dat wil overigens niet zeggen dat hout geen rol meer speelt. Het is nog steeds belangrijk als vervanger van eindige grondstoffen. Tevreden was hij echter niet over de wijze waarop boscigenaren op dit moment hout

de rol van het bos bij de waterwinning. Anderen dan de huidige beheerders profiteren op dit moment nog teveel van de aanwezigheid van bos zonder daarvoor te betalen. De Leeuw introduceerde dan ook het profijtbeginsel. Degenen die profijt hebben van het bos dragen bij aan de kosten. Beheerders zullen daarbij hun bossen wel duurzaam dienen te beheren. Een duurzame economische basis is daarbij een belangrijke randvoorwaarde. Deze extra inkomsten kunnen uiteindelijk leiden tot een rendementsverbetering. De Leeuw:

"4% rendement op investeringen in groen is noodzakelijk". Over de rol van de overheid was hij duidelijk: verantwoordelijk voor de kwaliteit. Financiering dient via de markt te gebeuren. De boscigenaren zullen zich dan ook meer als ondernemer moeten opstellen. Opvallend was de terugtrekkende beweging van de rijksoverheid. Zij wil alleen nog maar als kwaliteitsbewaker en regievoerder optreden. Uitvoering en risico komen in handen van de markt. Om dit mogelijk te maken is dus een zeker rendement nodig. De Leeuw maakte echter niet concreet op welke wijze bosbedrijven hun rendement drastisch kunnen verhogen.

Wie betaalt het bos?

Provincies zullen niet meebetalen, aldus gedeputeerde ir J.C. Boxem. Ook hij is van mening dat de financiering van het bos via de markt moet gaan. Provincies zullen faciliteren, initiëren en stimuleren. Financiële middelen voor bos hebben provincies nauwelijks. Daarvoor hoeft de bossector dus niet bij de provincies aan te kloppen. Hij onderstreepte overigens het belang van hout als inkomstenbron van het bosbedrijf, maar was ook van mening dat de sector naar nieuwe producten moet uitkijken om zijn bedrijfsresultaten te verbeteren.

Is bos goud waard?

Drs. O.O. Gorter, voorzitter van de

dat deze uit de algemene middelen komen, was Gorter niet erg optimistisch: "Sectoren, als de gezondheidszorg, onderwijs, sociale zaken, etc. hebben politiek gezien een hogere prioriteit". Dit laatste betekent een transformatie van een maatschappelijk product naar een marktproduct op basis van het profijtbeginnsel. Deze functies moeten dan wel een zekere mate van exclusiviteit krijgen. Alleen voor exclusiviteit zijn middelen via de markt te verkrijgen. Beheerders zullen zich bij deze transformatie meer als ondernemer moeten opstellen dan als beheerder. Van de overheid verwacht Gorter een belangrijke bijdrage bij het scheppen van de randvoorwaarden en het stimuleren van het profijtbeginnsel. Als de bosbouwsector er in slaagt deze transformatie vorm te geven dan stelt Gorter, "Bos is goud waard!".

Profijtbeginnsel: een nieuwe economische pijler

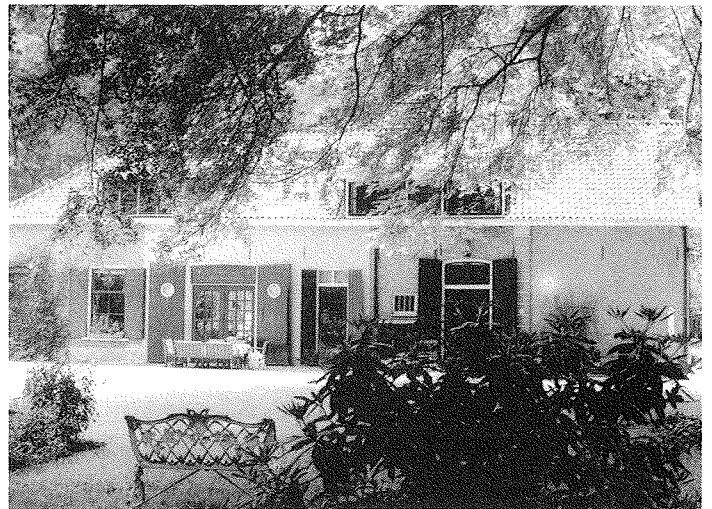
Evenals de voorgaande sprekers sprak ing. F.J. Somson, directeur van Fagoed verbonden aan Arcadis, over het profijtbeginnsel dat in de Nederlandse bosbouw nog geen toepassing vindt. Dat is volgens hem ook nog geen eenvoudige zaak, want we zien het bosbedrijf nog steeds als een soort multifunctioneel nutsbedrijf, waarvan de financiering voor het grootste deel via de collectiviteit loopt. De uitdaging is dus groot, want zo constateerde hij: "Er is in principe in dit land geld genoeg voor zowel aanleg als

- "rood voor groen" (gebruikmaken van de mogelijkheid om aan nieuwbouwplannen bosuitbreiding te koppelen) sterk wordt belemmerd door bestuurlijke en ruimtelijke ordeningsproblemen: "Daar waar het kan mag het niet en daar waar het mag kan het niet"; - voor het leveren van schoon water moet de boscigenaar nu nog betalen via waterschapslasten en voor CO₂-vastlegging bestaan nog geen concrete afspraken. Om het profijtbeginnsel op deze functies toe te kunnen passen, zal nog veel moeten gebeuren. De overheid zal daarbij een bijzonder belangrijke rol spelen. In een aantal gevallen zullen speciale kaderwetten noodzakelijk zijn, die toepassing van het profijtbeginnsel mogelijk moeten maken. Daarbij dacht Somson bijvoorbeeld aan de mogelijkheid om middelen uit het Gemeentefonds door te sluizen naar een beheersfonds. Dit fonds, dat als een soort 'clearing house' optreedt, kan vervolgens op basis van functionaliteit de middelen overdragen aan de bosbeheerders. Als het ons lukt om op deze wijze meer geld naar het bosbedrijf te sluizen, dan ligt een rendabele exploitatie in het verschiet. Met dit vooruitzicht moet het volgens Somson vervolgens in de toekomst mogelijk zijn ook voor de bosuitbreiding financiële middelen uit de markt aan te trekken, bijvoorbeeld in de vorm van groenfinanciering.

Bos, een collectief goed

Bos vormt het decor voor een van de belangrijkste vrijetijdsbestedingen

Op Schovenhorst stond op 18 mei j.l. het profijtbeginnsel van het bos centraal

Stichting ProBos, nam de handschoen van De Leeuw op en probeerde een invulling te geven aan het profijtbeginnsel. Hij somde de maatschappelijke functies van het bos op, waaraan de laatste tijd nieuwe zijn toegevoegd, zoals CO₂-vastlegging, schoon water en lucht. Behalve voor houtproductie en jacht bestaat er echter nauwelijks een relatie tussen de aanbieder van de functies, de boscigenaar, en de gebruiker. Het zijn juist deze functies, die op dit moment onvoldoende financiële middelen genereren. Over de mogelijkheid

beheer van bos, maar we hebben de financiering niet goed georganiseerd. Diverse sectoren verdienen veel geld aan het bos. Maar er is vanuit deze sectoren geen geldstroom naar het bos". Hij constateerde verder dat: - wij recreatie in het bos als een soort basisrecht beschouwen, waar je niet extra voor betaalt; - de houtmarkt zich in een neerwaartse richting ontwikkelt, onder meer doordat de overheid een heksenjacht voert tegen exoten, zoals de douglas;

De heer Barkhof, plaatsvervangend hoofddirecteur van de ANWB, belichtte het bosbedrijf vanuit de recreatiefunctie. Hij was hier zeer duidelijk over: bos vormt het decor voor een van de belangrijkste vrijetijdsbestedingen. Mensen zoeken rust, ruimte en groen. Financiering is een overheidstaak en kan niet aan marktpartijen worden overgelaten. Dit zou al snel kunnen leiden tot een hek om het bos en de kassa bij de ingang. Bovendien vond hij het merkwaardig dat de overheid zo weinig

aandacht heeft voor de financiering van deze belangrijke maatschappelijke functie. We praten over zeer kleine bedragen, vergeleken met andere overheidsuitgaven. Tot slot pleitte hij voor een open discussie over de invulling van het landelijke gebied. Zijn stelling daarbij was: "Ontwikkel bos daar waar de consument erom vraagt".

Naar een duurzame economische basis

Het bosbedrijf is op dit moment niet in staat om enerzijds meer collectieve middelen aan te trekken en anderzijds zelfstandig nieuwe producten, naast de traditionele bosproducten, in de markt te zetten. Het bos levert echter wel degelijk een aantal diensten waar de maatschappij behoefte aan heeft. Er zijn zelfs partijen die hiervan de vruchten plukken:

waterleidingsmaatschappijen verkopen schoon grondwater, de horeca profiteert van recreatieve voorzieningen in het bos, projectontwikkelaars gebruiken het bos om projecten aan te prijzen, etc. Deze partijen vertonen alle een ontwikkelingsgedrag zodra ze benaderd worden om in financiële zin te participeren in de kosten van deze diensten. Zij verwijzen dan snel door naar de collectieve middelen en daarmee is de cirkel weer rond. Deze cirkelredenering zal de bossector moeten doorbreken. De grote uitdaging is om een deel van de vruchten die anderen plukken naar het bos toe te sluizen: het profijtbeginsel. Het Schovenhorst-symposium heeft een eerste duidelijke aanzet gegeven voor de

economische transformatie van het bosbedrijf. Een transformatie, die als een soort inhaalslag te beschouwen is en in andere sectoren al veel eerder is doorgevoerd: betalen voor de mate waarin je van een dienst gebruik maakt. Deze transformatie moet het bosbedrijf weer een gezonde (duurzame) economische basis bieden en is daarmee een waarborg voor een duurzame instandhouding van bos en natuurterreinen. Als het bosbedrijf voldoende rendement oplevert, dan zijn de perspectieven voor bosuitbreiding, gefinancierd door de marktsector ook gunstig. Hierover bestaat geen meningsverschil bij overheid en bedrijven. Ook over de wijze waarop dit bereikt moet worden - het profijtbeginsel - bestaat nauwelijks verschil van mening.

Van collectieve verantwoordelijkheid naar profijtbeginsel

Collectieve verantwoordelijkheid leidt dus tot onvoldoende collectieve financiering, terwijl extra inkomsten uit de verkoop van marktproducten moeilijk is. Het profijtbeginsel vormt een soort tussenoplossing. In dit verband is het voorstel van Somson interessant. Hij stelt een Bosfonds voor, waarin degenen die profijt ondervinden van het bos middelen storten, terwijl het fonds op basis van functionaliteit aan boscijgenaren middelen ter beschikking stelt. Ook hierbij doet zich weer het probleem voor dat niemand zondermeer bereid is geld in zo'n fonds te

storten. Hier is een rol weggelegd voor de overheid. In nauw overleg met de bossector en andere partijen, die profijt hebben bij de aanwezigheid van bos kan de overheid bijdragen in het tot stand komen van convenanten of in sommige gevallen van kaderwetten, die bijvoorbeeld regelen dat middelen uit het Gemeentefonds naar dit Bosfonds worden gesluisd. Dit is niet alleen een uitdaging voor het bedrijfsleven, maar juist ook voor de rijksoverheid. Als het lukt om een geldstroom op basis van het profijtbeginsel van de grond te krijgen, dan nemen de kansen toe om het bosbedrijf weer gezond te maken.

Conclusies

Bosbedrijven hebben het financieel gezien moeilijk. Ondanks de toenemende maatschappelijke behoeften waarin zij inmiddels voorzien, zijn ze niet in staat om tot een rendabele exploitatie te komen. Deze situatie is al vele jaren zo en zal niet spoedig veranderen als er geen ingrijpende veranderingen plaatsvinden. Te lang is men een fundamentele discussie uit de weg gegaan. Het Schovenhorst-symposium heeft deze problematiek sinds lange tijd weer midden in de schijnwerpers geplaatst. Gezien de vorming van een nieuwe kabinet en het aantreden van een nieuw parlement is dit ook een goed moment. Veel mogelijkheden zijn er niet om aan deze situatie iets te verbeteren. Meer collectieve middelen lijken uitgesloten terwijl het 'vermarkten' van nieuwe bosproducten niet eenvoudig te realiseren is. Overheid en bedrijfsleven herkennen deze problematiek niet alleen, ze erkennen ze nu ook. Dit vormt een goede basis voor verdere gesprekken, waarbij financiering op basis van het profijtbeginsel als leidraad kan dienen. Er is veel te winnen. De grote uitdaging zal liggen in de verdere uitwerking en toepassing van dit beginsel.

Ir L.J.M. Dielen

©Stichting Bos en Hout - ISSN: 1382-1113

Ontwikkel bos daar waar de consument erom vraagt

SBIH
STICHTING BOS EN HOUT

Stichting Bos en Hout
Bosrandweg 5
Postbus 253,
6700 AG Wageningen
tel.: 0317 - 424666
fax: 0317 - 410247
E-mail: mail@sbh.nl